

Gyógyszerésztörténeti közlemények

Gyógyszerészet 34. 539–540. 1990.

Paracelsus (1493–1541) Tokajban¹

DR. ZALAI KÁROLY

Az orvostudomány fejlődését mérföldkövek jelzik. Az európai orvostudomány ősatyja, a görög Hippokrates tanai a Krisztus előtti V. századtól a XVI. századig a skolasztikus orvostudományt uralták. A korszak végét Paracelsus fellépte jelentette.

Philippus Theofrastus Bombastus von Hohenheim, más néven Paracelsus 1493-ban született Zürich mellett, a svájci hegyekben nevelkedett, majd apjával Karinthiába telepedett át. Bécsben tanult, a doktori fokozatot a ferrarai egyetemen szerezte meg. Orvos volt, aki előszeretettel foglalkozott a gyógyszerési feladatokkal és gyógyszerek készítésével is. Kutató szelleme és a tapasztalás szenvedélye 1515-től különböző egyetemekre viszik el, vándorútra kel, hogy megismerje a világot és bejárja Európát, Ázsiát, Közel-keletet, Észak-Afrikát. Útja alatt többször katonarorvosi feladatokat vállalt és előszeretettel foglalkozott a sebészettel is. A bejárt nagyszámu országban emellett vizsgálta a forrásokat, ásványvizeket, bányákat, előadásokat tartott, vitába szállt orvosokkal, gyógyszerészekkel, filozófusokkal és betegekkel egyaránt.

Egyik írásában így jellemezte saját magát: „Apám nem formált egy helyben ülőnek”. Vándorútja után sok tapasztalattal visszatér Villahra apjához, majd áttelepül Strassburgba, később meghívást kap Bábelbe. Orvosi írásokat készít különböző betegségekről, a gyógyszerészetéről, gyógynövényekről, a csillagászatról, meteorológiáról, ásványtanról és még a kabalisztikáról is. Folytonosan ír: „Igen serény, keveset alszik, 3 órát naponta, az után folytatja az írást tovább.” Teljesítménye kivételes és rendkívüli. Gyógyító munkájának és módszereinek már Európa-szerre híre ment ekkor. Számos követője akad, mivel iskolát teremtett a gyógyászati kémia és a gyógyszeres terápia művelői között. A tudományok európai hagyományainak művelői nagy mesterüknek tekintették.

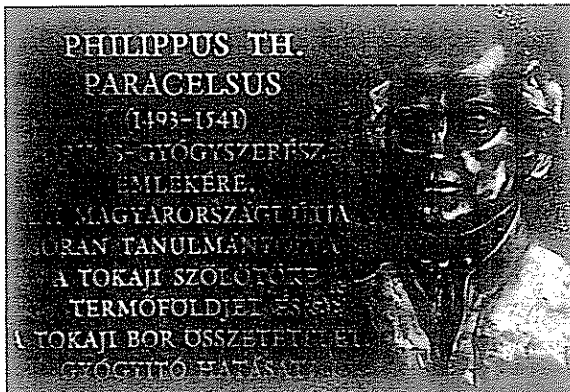
A „Paragranum” című, magyar nyelven is megjelent könyve összefoglalóját nyújtja a paracelsusi tanoknak, melyben az orvostudomány 4 alaposzlopát vázolja fel:

1. a természet kutatását és megismerésének filozófiáját,
2. az asztronómiát — a csillagok tanulmányozását,
3. az alkémiát — az elemek, fémek természetének vizsgálatát. „Az orvosság készítéséhez ama alapokat adjuk elő, melyen az orvoslásnak állnia kell, ennek a természetből kell erednie, nem pedig képzelgő főkből.”
4. „Az orvoslás tudományának alapja a jellem, az orvos tisztessége, mely a 3 előzőt szolgálja és alapjaiban összefogja.”

Paracelsus viszonylag rövid életében Magyarországon kétszer járt: először Észak-Magyarországon és Erdélyben, ahol elsősorban az abrudbányai aranybányák és a vízaknai sóbányák vonzották. Másodízben 1537-ben Pozsonyban tűnt fel, ahol az orvos-gyógyszerészekkel és a magisztrátus vezetőivel találkozott.

Észak-magyarországi útja alkalmával felkereste a tokaj-hegyaljai borvidéket, bejárta Tokajt, Tarcalt, Mádot és Tállyát és a tokaji bor kitűnőségét, gyógyhatását, az alkímisták ábrándjaként tekintett végcéljára, a vélt aranytartalomra vezette vissza. Megállapította, hogy a tokaji szőlőtöke a legnemesebb növény, mivel benne a növényi és ásványi eredetű anyagok egyesülnek és a nap sugarai, mint aranyszálak hatolnak át a vesszőkön és gyökereken. Paracelsus ezen csalafinta, de sokat ígérő szavai hozzájárultak ahhoz, hogy a tokaji bor vélt aranytartalma időről időre ismételtelen felmerült.

A különböző, magasabb egészségügyi kultúrával rendelkező népek gyógyszerkészletében, gyógyszerkönyveiben a nemes borok, mint étvágygerjesztő, erősítőszerek jelentek meg, továbbá a bort növényi természetes anyagok kivonására használták. Hazánkban is az V. kiadású osztrák gyógyszerkönyv alapján a nemes borok alkalmazását 1855-ben hivatalossá tették. Az 1871-ben életbe lépett I. Magyar Gyógyszerkönyv gyógyszerként még a spanyol xeres, illetőleg malagabort alkalmazta, de Rozsnyai Mátyás aradi gyógyszerész javaslatára a III. Magyar Gyógyszerkönyv 1909-ben a tokaji szamorodni és a tokaji aszúbor alkalmazását vezette be. Az előírás és a receptúra fennmaradt a IV. és az V. kiadású, 1934, illetőleg 1955. évi gyógyszerkönyvekben is. Ezek az adatok azt mutatják, hogy a tokaj-hegyaljai szőlő termésének bora az évszázadok folyamán nemcsak a „borok királya és királyok bora” elnevezést nyerte el, hiszen eljutott a francia, svéd, szász, osztrák királyi, illetve orosz cári udvarokba is, hanem az ember egészségét védő és helyreállító gyógyszerkincs része is lett. Ebben feltehetően Paracelsus személyének is szerepe volt. Nemcsak a tokaji bor, hanem a tokaji vulkánikus termőtalaj is bevonult a gyó-

¹ A Paracelsus emléktábla leleplezésén elhangzott avató ünnepi előadás, Tokaj, 1990. június 22-én.

gyászat kincsestárába. Irodalmi adatok szerint 1573-ban az egri püspök a tokaji termőföldet köszvény kezelésére használta. 1651-ben, amikor Közép-Európában pestis dúlt, a tokaji termőföldből készített tinktúrát használták mindenhol a járvány megfékezésére. Az észak-magyarországi Fischer Dániel orvos 1732-ben „De terra medicinale tokajensi” című könyvében leírja a tokaji termőföld gyógyszerként való alkalmazását láz, pestis és egyéb betegségek ellen. Az osztrák Siegesbeck orvos ugyancsak ír a tokaji termőföld gyógyszerként való alkalmazásáról és panaszkodik, hogy nehezen jut hozzá ehhez a drága gyógyszerhez.

Az adatok azt is mutatják, hogy a természet erőinek, a természetes anyagoknak legkülönbözőbb gyógyászati célú felhasználását a múltban is, mint napjainkban megkísérelték a gondolkodók és kutatók felhasználni. Ezt tette több mint 450 évvel ezelőtt Paracelsus is és sok követője és tanítványa. A fáradhatatlan, kutató elméjű orvos gyógyszerész 1541-ben hunyt el, földi maradványait Salzburg városa régi kis temetője őrzi. Sírja a gyógyítással foglalkozók zarándokhelye volt hosszú időn keresztül.

K. Zalai: *Paracelsus (1493-1541) in Hungary, in the city Tokaj.*

GYÓGYSZER INFORMÁCIÓ A KLINIKAI GYÓGYSZERTÁRBAN — MODELL A KÖZFORGALOM SZÁMÁRA?

Kämmerer, W.: Pharm. Ztg. 135, (19), 9 (1990).

Az orvostájékoztató a gyógyszerész fontos feladata. Ehhez ismernie kell az „orvos nyelvét”, tehát a szakkifejezéseket. Legyen kellően felkészült. Ha a kórházakban az orvos alkalmas partnernek találja a gyógyszerészt, akkor tanácsát később, ha kikerül a hálózatba, szintén igénybe veszi. A közlemény egy wiesbadeni klinika információs rendszerét ismerteti, mely 5 éve jól működik.

A gyógyszerész közreműködik a gyógyintézet terápiás bizottságának munkájában. Ehhez széleskörű szakirodalmat, dokumentációs anyagot gyűjt. Rendszeresen tanácsokat ad a gyógyszerrendeléssel kapcsolatban. Az orvosok számára állandóan kimutatást készít a gyógyszerfelhasználásról. Kellő képzésben részesíti az ápolószemélyzetet is.

A klinika információs modellje a következő:

1. A gyógyszerjegyzék állandó bővítése. Ennek kiinduló alapja a *Rote Liste*. Az információs anyag kitér a hatóanyag, indikáció, adagolás, mellékhatás, farmakodinámia, farmakokinetika adataira és általános értékelést ad a készítményekről. Kitér a lejáratra is, pl. antibiotikumot tartalmazó oldatok eltarthatóságára.

2. A dokumentációs rendszer célja, hogy az orvosoknak gyors szóbeli (telefon) tájékoztatást tudjon adni. Kéthavonta intézeti információs újságot bocsátanak ki. Ebben összefoglalják új készítmények fontosabb tudnivalóit és referátumokat közölnek különböző folyóiratokból.

3. Az orvos információjának egyéb területei: tájékoztatást nyújtanak költséges terápiás formákról, pl. antibiotikumok, citosztatikumok esetében. Javaslatot tesznek racionális, optimális gyógyszerrendelésre nézve.

4. Nyilvántartják különböző gyógyszerkockázatok lehetőségeit. Számítógépes rendszer regisztrálja az intézeti negatív tapasztalatokat, a forgalomból való kivonásokat.

5. Az ápoló személyzetnek a gyógyszerek helyes eltartásával, lejárataival, adagolásával kapcsolatos ismeretanyagról rendszeres tájékoztatást adnak. Számukra is bemutatják az újabb készítményeket.

6. A gyógyszerfelhasználás számítógépes értékelése, az intézeti osztályok részére történő közlése rendszeres feladata a gyógyszerésznek.

A wiesbadeni klinika csupán egy példa a klinikai gyógyszerész szerepének bemutatására. A gyógyszerész tudása és kellő információs irodalma biztosítja az ő fontos szerepének betöltéséhez a lehetőségeket. Így érezheti az orvos, hogy e területen a gyógyszerész a szakértő, a megfelelő partner.

A közlemény végül kitér arra, hogy a közforgalomban is meg vannak a lehetőségek a szoros orvos-gyógyászati kapcsolat kialakítására. Az előzőekben leírt feltételeket megfelelően adaptálni kell. Itt is rendszeres továbbképzés, kellő szakirodalom szükséges. (37)

A TOJÁSHÉJ TERMÉSZETES KALCIUM- ÉS NYOMELEMFORRÁS

Az élő szervezetben fontos szerepet tölt be a kalcium. Felnőttek testsúlyának 2–2,5%-a kalcium. A csontszövet kalciumtartalmaként működik, a veszteség a víz rovására megy. Bizonyos időszakokban különösen fontos a szervezet kalciumigényének biztosítása:

Felnőtt ember napi kalciumszükséglete 0,6–0,8 g

Terhes nő napi kalciumszükséglete 1,5 g

Szoptató anya napi kalciumszükséglete 1,2 g

Növekedésben lévő gyermekek napi kalciumszükséglete 1,0 g

A változás korában lévő nőknél, valamint idősebb férfiaknál is 1–1,2 g szükséges.

Ügyelni kell a helyes táplálkozásra is. A túlzott nátrium- és állati-fehérje-fogyasztás növeli a veséken át történő kalciumvesztést. Továbbá egyes antibiotikumok is ronthatják a kalcium arányát. A kalcium szerepe sokrétű. Így a sejtek egyes funkcióit szabályozza; az idegi ingerület vezetése és az izmok működése is a kalciumkoncentrációtól függ. A vérárvadás mechanizmusa sem működik nélküle. Ügyelni kell azonban az optimális adagolásra. Túlzott bevétel különböző károsodásokat okozhat.

A természetes eredetű anyagok újabb lendületet kaptak. Ennek során a népgyógyászat adatait is kamatoztatják. Évszázadok óta ismert a tojáshéj alkalmazása. Erről már korábban összefoglaló munka jelent meg. Újabb kutatások azt mutatták, hogy a magas kalciumtartalom mellett jelentős a foszfor, fluor, kálium és magnézium mennyisége is. A gyógyászati tojáshéjpor TOVITA néven 100 grammos csomagolásban, 1 grammos adagolókakállal gyógyszerügyi forgalomba került. (49)

(—)

A FITOTERÁPIÁT A GYERMEKGYÓGYÁSZAT NAGYRA ÉRTÉKELI

Ganzer, B.: Pharm. Ztg. 135, (20), 26 (1990).

A fitoterápia a gyermekgyógyászatban jó kiegészítője egyéb kezeléseknek. Kedvező a hasznosság/kockázat aránya. Másrészt teák, fürdők, kenőcsök, szirupok a gyermekek és anyák körében kedveltek. Ez növeli a család kedvező hozzáállását.

Az oki kezelés nem mindig oldható meg növényi készítményekkel. De számos példát találunk ezek hasznos alkalmazására.

A közlemény kiemeli a kamilla szerepét a bőrápolás és sebkezelés terén. Nem ajánlja azonban a kamilla és a hamamelisz ülőfürdőt érzékeny bőrűeknél. Száraz bőrűeknél kenőcsöket, olajakat ajánl. Az ún. pelenka-dermatitisz (*Candida* vagy *Staphylococcus* fertőzés esetében) kamillás kenőcs és hintőpor elősegíti a gyógyulást. Sebkezelésére bevált a kamilla és a cickafarok tinktúra. Az arnika tinktúrát gyermekeknek csak hígítva szabad alkalmazni.

Légúti betegségeknél illóolajos belégzések, bedörzsölők enyhítik a hurutot. Nyálka tartalmú drogok (mályva, ziliz) jó köhögéscsillapítók. További példák, mint a narancs-tinktúra keserűanyag tartalmánál fogva mint étvagyjavító mutatják a fitoterápia tág lehetőségeit. (38)